

Jag minns...

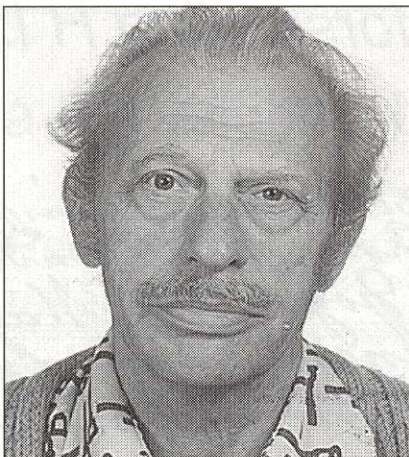
Jag minns min barndoms kalmarsundshandel från början av 10-talet, med smålandsskeppare som hela somrarna låg i Borgholms hamn med sina vedlastade skutor för att sälja vinterbränsle till mellersta Ölands befolkning.

✎ av SVEN NYSTRÖM

Den skogfattiga ön var en lönsam marknad för driftiga smålandsentreprenörer, som köpte upp ved från Smålands karga, skogrika inland och skeppade över den till Borgholm, för att sedan ligga stilla i hamn och vänta på avnämare.

Ölandsbönderna i sin tur sökte sig till Borgholm för att förvandla spannmål och slaktdjur till likvida medel, som sedan omsattes i vinterförråd av olika slag, där vedbrand var en dominerande post i hushållsbudgeten på kakelugnarnas tid.

Men det kunde bli långt mellan böndernas stadsbesök. För att få tiden att gå i väntan på köpare, utrus-

Sven Nyström

tade med foror lämpade för vedtransporter, hade besättningarna på skutorna inte mycket annat att göra än att dra sina skepparhistorier sins emellan, där de satt på inre hamnens ljugarebänkar med utsikt över hamninloppet och den mörka smålandskusten i väster.

Bönder och borgholmsbor inställda på vedaffärer tog tid på sig. Det gällde att komma överens om ett rimligt pris. Prutmån fanns och förhandlingarna var till dels ett nöje. För att behålla en stadig kundkrets år från år gällde det för respektive skeppare att känna öläningarnas person- och släkthistoria. Detta var tiden före motboken och de sociala relationerna "blöttes" ibland ganska grundligt i kajutornas fridsamma dunkel. Det var inte bara skrönor som drogs. Kustborna längs Kalmar sunds stränder var mer eller mindre släkt och alltid befreundade på något sätt. Kanske hade de "seglat tillsammans på långfart" i yngre dar. Det fanns mycket av familjenyheter att förtälja - vigslar och barndop som inte alltid gick i rätt ordning, liksom andra intressanta förvecklingar att hålla reda

på, för den som ville vara riktigt insatt i hur psalmerna gick.

Som en spindel i nätet eller, som han själv skulle uttryckt saken, som den samhällsbevarande länken, satt innehavren av Borgholms pastorat med sitt inflytande i randsocknarna - Köping, Råpplinge, Sandby, Egby, Löt och Gärdslösa. Det var inte mycket som gick hans öra förbi. När församlingarna var osäkra på hur hävderna rätteligen skulle tolkas, kunde prästen för det mesta fylla ut luckorna om vad sig i släkten tilldragit i svunna tider.

Relationerna mellan öläningar och kustborna på andra sidan "sundet" begränsades alltså inte till enbart affärstransaktioner. Släktskapsförbindelserna var ett rikt utvecklat nätverk med förgreningar till "staterna" och övriga delar av världen - det upptäckte jag så snart jag lärde mig skillnaden på "sjöfarande" och vanliga landkrabbor. Det var dock först, när jag blivit ohjälpligt invecklad i släktforsknings labyrinter, som jag insåg vilken rik källa till information kalmarsundskulturens skepparhistorier utgjorde. Visst var myter och legender vanskliga data, om man inte tog dem för vad de var, men som ansats och hypotes var materialet underbart rikt, vilket är vad jag vill komma fram till, när jag, ombedd att "minnas", betänker vad de betytt för mig som släktforskare.

Det var när jag på allvar började nysta upp olika trådändar i den härva av historier som min egen släktlegend innehöll, som jag började se ett mönster för regelrätt forskning, möjligt att

Kalmar slott.

använda som bas för klara hypoteser. Problemet var att finna en "ariadne-tråd" som hjälpte mig att komma ut på rätt ställe utan onödig "forskning på bredden".

Här fanns tre olika aspekter att ställa i centrum:

- det historiska perspektivet och problemet att nalkas kulturarvet på ett relevant sätt;

- det vetenskapliga perspektivet med krav på källkritik och exakthet;

- det personliga planet, där jag för min del sökte förstå en identitet som utvecklats under många generationer.

Den historiska aspekten och kultur-aspekten är svåra att avgränsa från varandra. Kalmarsundskulturen med sitt ursprung i tidig vikingatid fanns förankrad i en sjöfarande befolknings anor och ryggmärg. Köpenskap med produkter från skog och jordbruk gick hand i hand med sjömansskap och skeppsbyggeri. Mycket utrymme fanns inte för övrigt hantverk. Hantverksprodukter hade denna befolkning dessutom ingen svårighet att få fram på olika vägar, varför behovet var minimalt.

Sjömansskap, krig och soldatliv samt transport- och entreprenörsväsandets karaktär växlade och utvecklades, men en sak var oföränderlig - parterna i sådana äkten-skap fick leva skilda från varandra stora delar av livet, vilket präglade kulturen. Sägner med sådant innehåll har alltså ett unikt budskap att tolka och en utsträckning i tid och rum som inte enbart kan förklaras med ständs-

skillnader i hårt stratifierade samhälls-system.

Den vetenskapliga aspekten kan man nalkas på olika sätt. För min del vill jag visa hur släktlegenden blev en relevant ansats som öppnade vägen för min sökning i PLF:s databas och sedan successivt utvecklades till en hållbar hypotes. Vad jag minns och sedan utgått ifrån är följande komponenter ur släktlegenden:

Den Muntliga traditionen konstaterade utan nyanser eller broderier att den förste i släkten med namnet Nyström var Elias Nyström. Han sades ha varit ägare till ett handels-hus i Kalmar med filial i Pataholm någon gång på Hansans tid. Släkten fanns på 10-talet spridd i den delen av Kalmar sund som kan avgränsas med en linje i söder motsvarande Kalmar/Färjestaden och i norr av linjen Böda/Gamleby.

Elias handelsområde var förlagt till ett område som gjorde vattnen mellan Borgholm/Byxelkrok till hans eget innanhav. På något sätt skulle denne Elias ha varit släktskapsanknuten till det privilegierade ståthålleri som utgick från Kalmar Slott på 1600-talet. Hur Elias anor kunde härledas bakåt var för mig länge oklart. Legendens betonade det osäkra men hävdade också att anorna ytterst kunde knytas till någon av den gamla Folkunga-ätterna. Närmare uppgifter om när Elias levde fanns ej att få den vägen.

Med släktlegend avser jag de obero-kräftade uppgifter om släktskaps-förhållanden, som lever sitt eget liv i den muntliga traditionen. De har karaktären av vandrings-sägner, när de överförs från generation till gene-ration. Vissa komponenter bildar ett återkommande mönster, vilket består helt intakt samtidigt som det succes-sivt bleknar och tonar ut i en stilla för-modan att "det där är nog bara fabler", varför det hela till slut försvin-ner i glömskans eviga hav. Mönstret bör inte ifrågasättas men till formen blir det orakelmässigt och måste tol-kas. Detta är grunden för den tes jag bygger min forskning på: Så länge man inte med arkivdata kan visa att legenden är falsk, förblir den trovärdig som hypotes. Så länge den ej kan bevisas med arkivdata förblir den dock ett relevant forskningsobjekt. Så länge det finns oforskat arkivmaterial är ju legenden forskningsbar.

Genom PLF:s databas i Oskars-hamn nådde jag utan svårigheter fram till Elias och efter en del korrigeringar med hjälp av SVAR:s mikrokort kunde jag gå vidare in i 1600-talet. Här bör-jade emellertid handstilskolningen bli besvärande samtidigt som varje ny information visade att mer i släkt-legenden än jag vågat hoppas på kunde baseras på verifierbara fakta.

På den vägen är det nu och med Riksarkivets hjälp söker jag källmate-rial från tidigt 1300-tal, vilket ej varit möjligt utan släktlegendens indika-tioner, prövade enligt tesen att så länge man inte kan visa att legenden är falsk är den troligen den bästa hypotesen - om säkra data saknas.